

МАРК ТВЕН
НАЙ-НИЗШЕТО ЖИВОТНО

Превод от английски: Тодор Вълчев, 1982

chitanka.info

НАЙ-НИЗШЕТО ЖИВОТНО^[0]

През август 1572 година същото е ставало в Париж и в цяла Франция. Но тогава християни се нахвърлили срещу християни. Сговорили се предварително, католиците нападнали ненадейно нищо неподозиращите протестанти и изклали хиляди от тях без разлика на пол и възраст. Това станало в паметния ден на свети Вартоломей. Когато радостната вест стигнала в Рим, папата и цялата католическа църква отдали благодарност Богу.

В течение на няколко века стотици еретици били изгаряни на кладата всяка година, защото техните религиозни възгледи не се нравели на католическата църква.

През всички векове диваците от всички страни непрестанно подлагат на сеч своите братя и поробват жените и децата им.

Лицемерието, завистта, злобата, жестокостта, отмъщението, прелъстяването, изнасилването, грабежът, мошеничеството, двуженството, изневярата, потискането и унижаването на бедните и безпомощните са били и все още си остават обикновено явление както сред цивилизованите, тъй и сред нецивилизованите народи на земята.

Векове наред се проповядват „братството между всички хора“ (в неделя) и „патриотизмът“ (и в неделя, и в делнични дни). Но патриотизмът *предполага нещо противоположно на братството*.

Равенството между мъжа и жената не е признато от нито един народ, древен или съвременен, цивилизован или дивашки.

Аз се заех да изучавам особеностите и наклонностите на тъй наречените „низши животни“ и да ги сравнявам с особеностите и наклонностите на човека. И струва ми се, резултатът от това сравнение е крайно унизителен за мен. Той ме принуждава да се отметна от Дарвиновата теория за произхода на човека от низшите животни, защото за мен сега е ясно, че тази теория трябва да бъде изоставена в

полза на друга — по-нова и по-близка до истината, — която да се нарича теория за произхода на човека от висшите животни.

До това неприятно заключение аз стигнах не чрез догадки и безпочвени предположения, а посредством това, което е прието да се нарича научен метод. С други думи, подложих всичко, вземано досега за истина, на критично-експериментална проверка и в зависимост от резултата го приемах или отхвърлях. Така аз проверявах и доказвах всяко свое предположение, преди да направя следващата стъпка. Тези експерименти бяха извършени в Лондонската зоологическа градина и ми отнеха месеци усърден, изморителен труд.

Преди да се спра конкретно на отделните опити, искам да отбележа някои неща, чието място според мен е в началото, а не по-нататък. Така ще внесе по-голяма яснота. Сборът от опитите ми дава основание да направя следните общи изводи:

1. Човечеството представлява строго обособен биологичен вид. Съществуват някои незначителни разлики — в цвят, ръст, умствено развитие и т.н., които се дължат на климата, средата и други подобни; но независимо от това то е напълно самостоятелен вид, който не бива да смесваме с никакви други.

2. Четирикраките също представляват обособено семейство. И в това семейство се проявяват някои разлики — в цвят, големина, начин на хранене и пр., но това все пак е самостоятелно семейство.

3. Всички останали семейства — птици, риби, насекоми, влечуги и пр., също така са в една или друга степен обособени. Те се нареждат едно след друго. Те са звена във веригата, която се спуска от висшите животни надолу към човека, стоящ в долния ѝ край.

Някои от моите опити се оказаха крайно интересни. Ровейки се в научната литература, аз се натъкнах на следния случай: преди много години някакви ловци организирали в нашите прерии лов на бизони, за да развлекат някакъв английски граф и между другото да му доставят прясно месо. Ловът се оказал възхитителен. Те убили седемдесет и два от тези прерийни великани, изяли част от един, а останалите седемдесет и един оставили да се разкапят. За да определя каква е разликата между една анаконда и един граф (ако има такава), накараха да пуснат седем теленца в клетката на анакондата. Благодарното влечуго незабавно удуши едно от тях и го изгълта, а после доволно, се отдаде на почивка. То не прояви по-нататък никакъв интерес към

останалите теленца и не им стори нищо. Повторих този опит и с други анаконди. Винаги същият резултат. По такъв начин се доказва следният факт: разликата между графа и анакондата е, че графът е жесток, а анакондата не и че графът унищожавя ненаситно живи същества, от които няма никаква нужда, а анакондата никога не върши това. Оттук може да се заключи, че анакондата не е произлязла от графа. А също, че графът е произлязъл от анакондата, като при това е загубил много от нейните хубави качества.

Известно ми е, че много хора, натрупали толкова милиони, колкото никога не ще успеят да изразходват, се лакомят бясно за още и са готови да отнемат последния грош на простоватите и безпомощните, за да задоволят отчасти тази своя жажда. Ето защо аз дадох възможност на стотици видове домашни и диви животни да натрупат огромни запаси храна, но нито едно не понечи да направи това. Вярно, катеричките, пчелите и някои птици посъбраха нещичко — но само колкото да изкарат зимата — и се отказаха да трупат повече било по честен, било по нечестен път. За да укрепя разклатената си репутация, мравката се престори, че трупа големи запаси, но не успя да ме подведе. Аз познавам мравката. Тези опити затвърдиха в мен убеждението, че между човека и висшите животни съществува следната разлика: той е алчен и скъперник, а те не са.

В хода на тези опити аз се убедих също, че човекът е единственото животно, което помни нанесените му обиди и оскърбления, таи злоба в душата си и чака удобен случай да си отмъсти. Жаждата за мъст е непозната на висшите животни.

Петлите поддържат харем, но само със съгласието на своите наложници — следователно в това няма нищо лошо. И мъжът поддържа харем, но с помощта на груба сила, закрилян от жестоки закони, в чието изготвяне другият пол не се допуска. В това отношение човекът стои много по-ниско от петела.

Котките са леконравни, но те не съзнават това. Човекът, слизайки по стълбицата от котката надолу, е запазил в себе си нейната разпуснатост, но той вече я съзнава, т.е. при него липсва онова, което оправдава котката. Котката е невинна, а човекът не.

Неприличието, вулгарността, пороците са присъщи само на човека; той ги е измислил. Сред висшите животни няма и следа от тях. Те нищо не крият и от нищо не се срамуват. Човекът, същество с

опорочен ум, облича своето тяло. Той дори в гостната не смее да влезе гол до кръста — толкова му е развинута фантазията. Човекът е „животното, което се смее“. Но както посочва Г. Дарвин, майmunата също се смее, смее се и австралийската птица, наречена дрозд-присмехулник. Не, човекът е „животното, което се изчервява“. Другите животни не се изчервяват — те нямат причини за това.

В началото на тази статия четем, че преди няколко дни „трима монаси са били живи изгорени“, а един свещеник „умъртвен по най-зверски начин“. Но заинтересувахме ли се от подробностите? Не. Иначе щяхме да узнаем, че свещеникът е бил подложен на операция, за каквато не е прието да се пише. Човекът, когато е североамерикански индианец, изважда очите на пленника си, а когато е крал Йоан и иска да се отърве от племенника си, прибягва до нажежено желязо; когато е религиозен фанатик от Средновековието и преследва еретици, той одира кожата на жертвата си и поръсва гърба ѝ със сол; по времето на Ричард Първи той затваря много еврейски семейства в една кула и я подпалва; по времето на Колумб хваща едно семейство испански евреи... но това не е за пред хора; в съвременна Англия един човек е глобен десет шилинга за това, че почти пребил майка си, а друг го глобяват четиридесет шилинга за това, че в него намерили фазански яйца и той не могъл да даде задоволително обяснение откъде ги има. От всички животни само човекът се отличава с жестокост. Единствен той е способен да причини болка просто за удоволствие. Такава склонност у висшите животни няма да намерите. Котката си играе с уплашената мишка, но тя има оправдание — тя не знае, че тормози мишката. Котката е умерена, нечовешки умерена; тя само плаши мишката, но не ѝ причинява болка: не вади очите ѝ, не одира кожата ѝ, не забива клечки под ноктите ѝ — това е в характера само на човека; когато ѝ омръзне да играе с мишката, тя я налапва изведнъж и слага край на страховете ѝ. Човекът е Жестоко животно. Жестокостта е характерна само за него.

Висшите животни влизат понякога в индивидуални схватки, но никога не воюват като организирани маси. Човекът е единственото животно, което се занимава с тази жестокост на жестокостите — войната. Само той е способен да събере около себе си свои братя и най-хладнокръвно и невъзмутимо да изтребва себеподобните. Той е единственото животно, което за пари (подобно на хесениите по време

на нашата война за независимост или на младия принц Наполеон в зулуската война) е готово да помага в изстребването на свои събратя в чужбина, които нищо не са му сторили и с които няма какво да дели.

Човекът е единственото животно, което лишава по-слабия си брат от родина, като завзема страната му, изгонва го от нея или пък го унищожават. Човекът е постъпвал тъй през всички векове. В света няма и педя земя, която да се намира в ръцете на своя законен собственик, която да не е преминавала епоха след епоха от един собственик в друг, и то силно, с кръвопролитие.

Човекът е единственият роб. И единственото животно, което обрича на робство себеподобните си. Той винаги е бил роб в една или друга форма и винаги в една или друга форма е държал други в робство. В наши дни той робува на други хора за пари и работи за тези хора; а този роб има други роби, които работят пък за него, за по-малко пари. Само висшите животни работят само за себе си и сами си изкарват прехраната.

Човекът е единственият патриот. Той се огражда от всички останали хора в своя собствена страна, под свое собствено знаме, презира другите нации и държи под ръка безброй униформени, скъпо струващи убийци, за да заграбват късове от страните на други народи и да се предпазват да не би те да посегнат на неговата. А в промеждутъците между кампаниите умива кръвта от ръцете си и работи за „братството между всички хора“ — работи с устата.

Човекът е религиозно животно. Единственото религиозно животно. Единственото животно, изповядващо истинската вяра — впрочем няколко истински вери. Той е единственото животно, което обича ближния си като самия себе си и му прерязва гърлото, ако той е на друго мнение по богословските въпроси. Той е превърнал земното кълбо в гробище, мъчейки се с пот на чело да разчисти пътя на своя брат към щастие и небесно блаженство. Той е вършил това по времето на цезарите, вършил е това по времето на Мохамед, вършил е това по времето на инквизицията, вършил е това два века във Франция, вършил е това по времето на кралица Мери в Англия, вършил е това още от оня миг, в който за първи път е видял светлината на деня, върши го и днес в Крит — както се вижда от цитираните по-горе съобщения, — а утре ще го върши другаде. Висшите животни нямат

религия. И ни се казва, че за тях няма да има задгробен живот. Но защо? Това е доста съмнителен вкус.

Човекът е разумно животно. Така се твърди. Но според мен може да се спори по този въпрос. Моите опити например показаха, че той не е разумно животно. Обърнете внимание на неговата история, която нахвърлях по-горе. Достатъчно ясно е, че той може да е всичко друго, но не и разумно животно. Неговата история е безумната история на маниак. Най-силният довод срещу неговите претенции за разум е фактът, че с такава история зад гърба си той с лека ръка се обявява за най-висшето животно, въпреки че дори според собствените му норми той е най-низшето.

В действителност човекът е неизлечимо глупав. Той не е в състояние да усвои прости неща, които другите животни лесно научават. Аз направих следния опит. За един час успях да сприятеля една котка и едно куче. И ги поставих в една клетка. След още един час ги сприятелих с един заек. В течение на два дни допълних клетката с лисица, гъска, катеричка и няколко гълъба. А накрая и с една маймуна. Животните си заживяха в мир и дори се привързаха едно към друго.

След това затворих в друга клетка един ирландец-католик от Типърери и щом се поукроти, пуснах вътре един шотландец и презвитерианец от Абърдийн. После турчин от Константинопол: грък-християнин от Крит; арменец; методист от дебрите на Арканзас; будист от Китай; брамин от Индия; и накрая един полковник от Армията на спасението от Уотинг. След като ги оставих в клетката, не се доближих до нея два дни. Когато погледнах да видя резултатите, в клетката с висшите животни цареше мир и любов, но в другата се валяха в безпорядък парчета от чалми, фесове и наметала, а също кости и късове месо — нито един от тези екземпляри не бе останал жив. Тези разумни животни бяха повели спор по някакъв незначителен богословски въпрос и очевидно го бяха отнесли до Висшия Съд.

Принуден съм да призная, че по благородство на характера човекът дори не се доближава до най-подлото от висшите животни. Ясно е, че той органически не е способен да се издигне до такава висота; че той има някакъв органически недостатък, който никога не ще му позволи да достигне тези животни, защото, няма съмнение, този дефект е вечен, неизправим и неизкореним.

Аз стигнах до убеждението, че този дефект е *Нравственото Чувство*. Човекът е единственото животно, което притежава това чувство. Тъкмо в него се крие обяснението за деградацията му. Именно то му дава възможност да върши зло. Това чувство няма друга служба. То няма никаква друга функция. За нищо друго не е било предназначено. Без него човек би бил неспособен да върши зло. Той веднага би се издигнал до равнището на висшите животни.

Тъй като Нравственото Чувство има само една служба, едно предназначение — да дава възможност на човека да върши зло, — то несъмнено му е ненужно. Толкова ненужно, колкото и една болест. Впрочем то си е болест. Бесът е лошо нещо, но не е толкова лошо, колкото тази болест. Бесът дава възможност на човека да извърши нещо, което не може да извърши, ако е здрав — да убие ближния си посредством отровно ухапване. Бесът не облагородява човека. Но Нравственото Чувство дава възможност на човека да върши зло. И то да го върши по хиляди начини. В сравнение с Нравственото Чувство бесът е безобидна болест. Следователно Нравственото Чувство съвсем не облагородява човека. И тъй, кое е най-голямото проклятие, което преследва човека? Очевидно същото, което е било наложено на неговите прародители: Нравственото Чувство, способността да различава доброто от злото; и заедно с това, разбира се, и способността да върши зло; защото злодеянието става злодеяние само когато извършващият го съзнава какво прави.

Така аз открих, че ние сме произлезли и деградирали от някакъв далечен прародител — от някакъв микроскопичен атом, който може би е скитал на воля из необятните простори на някоя водна капка, а после от насекомо към насекомо, от животно към животно, от влечуго към влечуго, все по-надолу по дългия път на неопетнената невинност, докато сме стигнали накрая до най-низшата степен на развитие, наричаема Човешко същество. По-надолу няма вече нищо. Нищо, освен французина.

Съществува само един възможен етап след Нравственото Чувство. Това е Безнравственото Чувство. То е присъщо на французина. Човекът стои малко по-ниско от ангелите. Това определя точно неговото място. То е между ангелите и французина.

От която страна и да го вземем, човекът представлява разнебитено, жалко създание; нещо като Британски музей за всякакви

слабости и недостатъци. Той е вечно в ремонт. Ако една машина е така несъвършена, тя никога не би намерила пазар. Над главното негово нещастие — Нравственото Чувство, се издига цяла камара от по-дребни недъзи; и те са толкова много, че спокойно можем да кажем — безброй. У висшите животни появата на зъбите не е свързана с болки и неразположение. А при човека тяхната поява е придружена с жестоки мъки, които траят месеци; и то в такава възраст, когато той още не е свикнал да понася болки. Едва изникнали, те започват да падат, защото по начало са некачествени и не струват дори една безсънна нощ. Втората реколта трае известно време, при условие че се укрепва сегизтогиз с каучук и злато; но на сигурни зъби човек може да разчита едва когато зъболекарят му направи нови. И тези зъби се наричат „изкуствени“ — сякаш някога е имал истински.

В диво състояние — сиреч в естествено състояние — висшите животни почти не боледуват; техните болести са нищо и най-сериозната е старостта. А човек започва да боледува още като дете и до сетния си час живее с редовни дажби болести. Заушката, шарката, магарешката кашлица, сливиците, дифтеритът, скарлатината са си в реда на нещата. После животът му е застрашен всеки миг от настинка, кашлица, астма, бронхит, краста, холера, рак, туберкулоза, жълта треска, жлъчка, тифус, сenna хрема, малария, отоци, хемороиди, ентерит, разстройство, зъбобол, ухобол, глухота, онемяване, слепота, грип, лещенка, кравешка сипаница, едра шарка, черен дроб, запек, дизентерия, брадавици, пришки, циреи, фурункули, абсцеси, подсичания, мазоли, тумори, фистули, пневмония, размекване на мозъка, меланхолия и още петдесет вида лудост, жълтеница, болести на сърцето, на костите, на кожата, на скалпа, на далака, на бъбреците, на нервите, на мозъка, на кръвта, скрофулоза, паралич, проказа, невралгия, апоплексия, епилепсия, главобол, тридесет вида ревматизъм, четиридесет и шест вида подагра и невероятен запас от неприлични болести, за които не е редно да се пише. Освен това... Но защо да продължаваме този списък; ако върху тялото на някой човек напечатат с най-дребния шрифт имената на средствата, предназначени да държат извън строя тази разнебитена машина, този човек ще се изгуби под тях. Човекът е просто кошница гнилоч, която служи за изхранване и забава на пълчища бацили — армии, изпратени да го разяждат и погубват; и на всяка армия е възложена определена задача.

Едва поел първия си дъх, те вече го дебнат, преследват, измъчват и накрая убиват — без милост, без жал.

Вгледайте се само в устройството му, в някои детайли. За какво са тези сливици? Те не изпълняват никаква полезна функция, те са ненужни. Те нямат работа в гърлото. Те са просто капан. Единствената им служба, единственото им предназначение е да причиняват на собственика си тонзилит, ангина и други такива. А за какво е сляпото черво? То също е ненужно, то не изпълнява никаква полезна служба. То е само скрит в засада враг, който чака да се появят случайни семки от грозде, за да причини с тяхна помощ гноен апендицит. А за какво служат мъжките цици? За работа са немислими, а като украшение са явна грешка. А за какво служи брадата на мъжа? И тя не изпълнява никаква полезна функция, а причинява само неудобства; всички народи я ненавиждат, всички народи я преследват с бръснач. Но тъкмо защото брадата причинява досадни неудобства, Природата не допуска да падне нито косъм от нея. Никога — от пубертета до гроба. Видели ли сте някъде мъж с оплешивяла брада. Но косата! Това е великолепно украшение, това е удобство, това е най-добрата защита срещу някои пагубни недъзи и човек я цени повече от изумрудите и рубините. Но именно затова Природата я закрепва небрежно, та да не трае дълго. Зрението, обонянието, слухът, чувството за ориентация — колко жалки са те при човека. Кондорът забелязва мършата от пет мили; на такова разстояние човекът и с телескоп не може да я види. Хрътката намира следа, оставена преди два дни. Червеношийката чува червея, който се рови в земята. Котката, отнесена в затворена кошница на двадесет мили, после намира пътя към дома, и то през места, които никога преди не е виждала.

Някои функции, присъщи на слабия пол, са също в окаяно състояние, ако ги сравним със същите функции у висшите животни. За жената понятия като менструация, бременност и раждане са равнозначни на ужас. За висшите животни тези неща едва ли представляват дори неудобство.

Що се отнася до външността, погледнете бенгалския тигър — този идеал за грация, красота, физическо съвършенство и величие. А после погледнете Човека — тази нещастна твар. Това е животно с перука, с трапаниран череп, със слухова тръба, със стъклено око, с изкуствен нос, с порцеланови зъби, със сребърен хранопровод, с

дървен крак — същество, което от горе до долу се състои от парчетии и кръпки. Ако на оня свят няма възможност да му се подменят чарковете, на какво ли ще заприлича?

Но в едно отношение той има безспорно превъзходство. Неговият интелект няма равен на себе си. Тук висшите животни стоят много далеч от него. И най-интересното е, че още не е измислен рай, който да може да удовлетвори това негово единствено, неоспоримо качество. Дори в измисления от самия него рай той не е предвидил никакви интелектуални радости. Поразителен пропуск. Впрочем това е мълчаливо признание, че раят е отреден само за висшите животни. Струва си да се замислим върху този въпрос, да се замислим сериозно. И ще ни се натрапи един доста мрачен извод: че може би нямаме толкова голямо значение, каквото винаги сме си въобразявали, че имаме.

[0] Това произведение е трябвало да бъде предшествано от извадки от вестници, описващи религиозните гонения в Крит по време на Критското въстание от 1897 година. Но извадките са се загубили и Де Вото го публикува без тях. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.